

LABAS LAUKSAIMNIECĪBAS PRAKSE – MĒRKIS UN UZDEVUMI

CODE OF GOOD AGRICULTURAL PRACTICE – OBJECTIVES AND ACTIONS

A. Kārkliņš

LLU Augsnes un agroķīmijas katedra
Department of Soil Science and Agrochemistry, LUA

Abstract. European cooperation to avoid pollution from agriculture – common environmental concern, goals and policy. Integration of Latvia as a potential member of European Union in the cooperation programs. Codes of Good Agricultural Practice – common objectives, policy and layout for all the members of European Union. Development of Code of Good Agricultural Practice for Latvia.

Key words: Code of Good Agricultural Practice; Agriculture and environment; Integration of Latvia into EU.

Ievads

Kā attīstīties Latvijas laukiem un lauksaimniecībai tuvākā un tālākā nākotnē? Tas ir jautājums, kurš ir ļoti aktuāls daudziem (praktiski visiem) Latvijas iedzīvotājiem. Tāpēc valdība pieņēmusi attiecīgas koncepcijas, mērķprogrammas, likumus un citus dokumentus. Viens aspeks lauku attīstībā, lauksaimniecības uzplaukumā bez šaubām ir ekonomiska rakstura: ražošanas atdzīvināšana, stabili lauksaimniecības produkcijas tirgu atrašana, lauku vides un infrastruktūras sakārtošana. Otrs aspeks – kādu ietekmi lauksaimniecība atstāj uz vidi, kādas izmaiņas tā rada vai var radīt tuvākai apkārtnei, kā arī noteiktam reģionam. Vai mūsu darbības ietekmē arī citu valstu – mūsu tuvāko un tālāko kaimiņu labklājību? Latvija vēlas integrēties Eiropā, tāpēc mums jāzina par tur notiekošām darbībām visās jomās, diskusijām, Eiropas nākotnes lauksaimniecības attīstības modeļi. Ilgtspējīga lauksaimniecība, Labas lauksaimniecības prakse, ES direktīvas, HELCOM rekomendācijas – šādi jēdzieni arvien biežāk tiek lietoti diskutējot, par Latvijas lauksaimniecības turpmāko attīstību. Tāpēc sekojošā rakstā vēlos iepazīstināt lasītajus ar tām nostādnēm, kuras mums ir būtiskas, lai Latvijas lauksaimniecība un lauku attīstība veidotos harmoniska, būtu līdzsvarota ar vidi, veidotu veseligu dzīves telpu un skaistu ainavu, kā arī lai mūsu kaimiņvalstis nepārmestu Latvijai par Baltijas jūras piesārņošanu.

Lauksaimnieciskās ražošanas ietekme uz vidi kļūst par nopietnu problēmu gan katrai atsevišķai valstij, gan arī noteiktam reģionam kopumā. Latvija ir to valstu starpā, kuras izvietojušās apkārt Baltijas jūrai. Tāpēc arī šo valstu: Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Polijas, Vācijas, Dānijas, Zviedrijas, Somijas, Krievijas starpā notiek cieša sadarbība, lai mazinātu lauksaimniecības negatīvo ietekmi uz vidi, un jo sevišķi Baltijas jūru.

Situācijas apskats

Uzmanība nelabvēlīgām izmaiņām Baltijas jūrā un nepieciešamība uzsākt aktīvu un savstarpēji koordinētu darbību stāvokļa uzlabošanai tika uzsākta jau vairāk nekā pirms 20 gadiem. Rezultātā 1974. gadā tika parakstīts starptautiskās sadarbības līgums **Helsinki konvencija**, saīsināti **HELCOM**. Toreiz sabiedrību ļoti uztrauca lauksaimniecībā plaši lietotā pesticīda DDT un tā atvasinājumu, PCB, PCT un citu pesticīdu, kā arī smago metālu klātbūtne jūras ūdenī un tālāk to iekļaušanās jūras organismos: augos un dzīvniekos. 1988. gadā Helsinkos Vides ministri savā Deklarācijā paziņoja par apņemšanos līdz 1995. gadam samazināt uz pusi (par 50 %) ķīmisko elementu (tai skaitā augu barības elementu) un citu kaitīgo savienojumu ieplūdi Baltijas jūrā, salīdzinot ar to daudzumu, kāds tika ieplūdināts 1987. gadā. Tā kā 1980. gadu beigas un 90. sākums bija lielo politisko pārmaiņu periods, tad arī radās doma sadarbību

padzīlināt, paātrināt darbības problēmu risināšanai lielākas savstarpējās uzticības atmosfērā. 1990. gadā Zviedrijā tikās valdību vadītāji un nolēma steidzīgi izstrādāt **Vienotu, visaptverošu vides darbības programmu** (JCP), ar mērķi atjaunot Baltijas jūras vidi līdz tās ekoloģiski pilnvērtīgam līdzsvaram. Nedaudz vēlāk – 1992. gadā diplomātu konferencē Helsinkos tika pieņemts JCP sākotnējais variants kopā ar nelielām izmaiņām HELCOM. Tādējādi HELCOM rekomendācijas turpmāk attiecas ne tikai uz Baltijas jūru, bet arī uz iekšzemes ūdeņiem un sauszemes objektiem – potenciāliem piesārņotājiem, kuri atrodas Baltijas jūras sateces baseinā (tā ir visa Latvijas teritorija). HELCOM balstās uz četriem sekojošiem pamatprincipiem, kuri ir jāievēro daļībvalstīm:

- no vides viedokļa vislabākās prakses (darbības) pielietošana;
- vislabākās pieejamās tehnoloģijas izmantošana;
- principa "Maksā piesārņotājs" ievērošana;
- aizsardzības un piesardzības pasākumu prioritāra pielietošana.

Pašlaik ir apstiprinātas 14 HELCOM rekomendācijas, kuras attiecas uz lauksaimniecību. Tās ir saistītas ar piesārņojuma samazinājumu, kurš nāk no lauksaimniecības un var tikt klasificēts sekojoši:

- slāpekļa un fosfora izskalošanās un noskalošanās no lauksaimniecības zemes vai arī to zudumi nepareizi uzglabājot kūtsmēslus;
- amonjaka emisija (izgaišana) atmosfērā no kūtsmēsiem;
- pesticīdu izskalošanās;
- nepietiekoša noteikudeņu attīrišana lauku apdzīvotās vietās.

Latvija ir HELCOM locekle kopš 1992. gada. Vienlaicīgi Latvija grib kļūt par Eiropas Savienības valsti, tādējādi mūsu pienākums ir respektēt visas tās nostādnes, kuras saistās ar lauksaimniecības politiku un tās realizācijas mehānismu. Pašlaik norit intensīva gatavošanās likumdošanas un citu normatīvo aktu tulkošanai, pieskaņošanai ES. Tāpēc Latvijai jau tagad ir saistošas visas HELCOM rekomendācijas, bet turpmāk – arī visas EU direktīvas u.c. normatīvie akti.

HELCOM, apkopojot savas darbības rezultātus, tomēr nācās atzīt, ka sākotnēji uzstādītie mērķi nav sasniegti, kaut arī progress ir neapsaubāms. Lēni notiek piesārņojuma samazinājums, ko rada lauksaimnieciskā darbība. Lai arī atsevišķas saimniecības un vairākas valstis ir guvušas panākumus un izpildījušas solijumu 1995. gadā samazināt kaitīgo vielu ieplūdi Baltijas jūrā par 50 %, salīdzinot ar 1987. gadu, kopumā reģionā tas nav sasniegts. Tāpēc pastāv šaubas, vai progress būs stabils un ilgstošs, jo kopējā Baltijas jūras sateces baseinā esošajām valstīm vēl joprojām nav vienotas politiskās nostādnes un arī efektīva regulējošā mehānisma. Tāpēc ir nepieciešama stabila starptautiska sadarbības shēma, lai sasniegtu visaptverošu ilgtermiņa programmu videi draudzīgas (ilgtspējīgas) lauksaimniecības modeļa izveidei reģionā.

1996. gadā Baltijas jūras valstu vadītāji nolēma, ka ir jāizveido speciāls dokuments, pielikums Helsinku konvencijai **Pielikums par lauksaimniecību** (*Annex on agriculture*), kuru apstiprināja 1998. gada pavasarī. Vēlāk, 1996. gada 20. – 21. oktobrī Baltijas jūras valstu Vides ministri šo uzdevumu precīzēja savā deklarācijā **Pretim Baltijas jūras reģiona darbakārtībai 21 (Towards an Agenda 21 for the Baltic Sea Region)**. Šeit tika norādīts, ka visām Baltijas jūras reģiona valstīm, kurām tas vēl nav izdarīts, nepieciešams sastādīt savu **Labas lauksaimniecības prakses kodeksu** jeb arī to var saukt savādāk, piemēram, rekomendācijas, ieteikumi, vai vienkārši **Labas lauksaimniecības prakse**.

Situācija Latvijā

Labas lauksaimniecības prakses (LLP) mērķis ir samazināt lauksaimnieciskās darbības negatīvo ietekmi uz apkārtējo vidi, novērst lauksaimniecības pamatresursu – zemes, ūdens, lauku ainavas – noplicināšanu, neracionālu izmantošanu. Lauksaimnieciskā ražošanā ievērot

Eiropā un citās attīstītajās valstīs pieņemtos standartus, lai Latvijā ražotai produkcijai nebūtu šķēršļu iekļūšanai ārējā tirgū, bet ārvalstu tūriņiem būtu pievilcīga mūsu lauku vide. LLP aptver galvenās lauksaimnieciskās darbības sfēras, kuras var radīt ūdenskrātuvju, gaisa vai augsnes piesārņojumu un sniedz padomus, kurus ir iespējams pielietot, lai piesārņošanu novērstu vai vismaz samazinātu.

Galvenie darbi, kas jāveic, lai izveidotu Latvijas LLP, kura būtu atbilstoša iepriekšminētiem dokumentiem. Atsevišķās darbības jomās, piemēram, augu aizsardzībā, Latvijā darbojas nesen pieņemts likums (*Augu aizsardzības likums, 1994*), kurš jau ir veidots atbilstoši ES pieņemtajiem standartiem. Līdz šim ar likumdošanu mazāk reglamentētās jomas ir zemes izmantošana, augsnes apstrāde, mēslošanas līdzekļu lietošana un lopkopība. Acīmredzot, tā tas arī būs turpmāk un tāpēc šajās jomās lielāka nozīme būs rekomendējoša rakstura noteikumiem ar atsevišķiem likumdošanā fiksētiem kritērijiem. Taču arī šeit nāksies pārskatīt vairākus aspektus, līdz šim lietotu praksi, pat zināmas tradīcijas, lai mazinātu lauksaimniecības negatīvo ietekmi uz vidi: nevēlamu savienojumu nonākšanu ūdenskrātuvēs, atmosfērā, augsnes eroziju, bioloģiskās daudzveidības un ainavas degradāciju. Galvenie pasākumi, kuri prasa līdzšinējās pieredzes pārskatišanu, var būt sekojoši:

- ◆ ieteikumi zemes racionālai izmantošanai, augsnes aizsardzībai, nemot vērā pēdējā desmitgadē pieaugošo tendenci saimniecību specializācijā un līdz ar to agronomiski pamatotas augumaiņas aizstāšana ar noteiktu kultūraugu bezmaiņas sējumiem;
- ◆ mēslošanas rekomendāciju precizēšana, nemot vērā jaunākās nostādnes un atziņas par augu barības elementu (sevišķi slāpekļa) migrācijas ierobežošanu. Mēslošanas ekonomisko aspektu lielāka ievērošana;
- ◆ lopkopības atkritumproduktu, tai skaitā kūtsmēslu nonākšanas vidē novēršana. Kūtsmēslu racionāla izmantošana, tajos esošo augu barības elementu atkārtota iekļaušana zemkopības apritē.

Lai saņiegtu šos mērķus, Latvijā pakāpeniski jāievieš metodes, kuras ir izstrādātas, zināmas, kā arī pārbaudītas praksē citās valstīs. Tās nav svešas arī Latvijā, kaut gan ar ieviešanu neesam steigušies gan nepieciešamo papildus izmaksu dēļ, gan nepieciešamību mainīt tehnoloģiju, gan arī varbūt ar nevēlēšanos mainīt tradicionālo lauksaimniecības praksi. Pie galvenām metodēm var pieskaitīt:

- ◆ samazināt pielietoto mēslošanas līdzekļu daudzumu, vienlaicīgi paaugstinot to iestrādes precizitāti un kvalitāti, pieskaņojot to atbilstoši kultūraugu barošanās īpatnībām un konkrēta lauka augsnes apstākļiem;
- ◆ mēslošanas līdzekļu lietošanas tehnoloģijas un laika precizēšana. Ierobežojumu noteikšana mēslošanas līdzekļu lietošanai vēla rudens – ziemas periodā, aizliegums lietot pa sasalušu augsti, uz sniega segas;
- ◆ ekoloģiski drošu kūtsmēslu krātuvju ierīkošana, kūtsmēslu lietošanas laika un labākas tehnoloģijas izvēle;
- ◆ “zaļo platību” principa ievērošana, neatstājot laukus rudens – ziemas periodā bez augu segas, pakļautus izskalošanās un erozijas procesiem;
- ◆ aizsargjoslu ierīkošana lauksaimniecības noteču ierobežošanai, kā arī savvaļas sugu saglabāšanai;
- ◆ vienotas metodikas ieviešana, kādu lieto ES lauksaimniecības ekoloģiskās slodzes novērtēšanā, piemēram, mājdžīvnieku skaita un pieļaujamā blīvuma noteikšanā, augu barības elementu aprites (bilances) aprēķināšanā, piesārņojuma emisijas noteikšanā u.c.

Noslēgums

LLP ir rekomendācijas, kuras, cerams, lauksaimnieki akceptēs labprātīgi, balstoties uz zemnieka godaprātu, savstarpējo izpratni ar tuviem un tāliem kaimiņiem, vēlmi redzēt savu zemi skaistu un plaukstošu ne tikai tagad, bet arī nākotnē. Tā kā katrā valstij izveidot savu LLP krājumu nosaka starptautiskās vienošanās, tad arī Latvijai kā topošai Eiropas Savienības kandidātvalstij svarīgi savlaicīgi uzsākt šo darbu. Eiropas kontekstā LLP tiek uzskatīta kā katras daļībvalsts labas gribas apliecinājums sekot līdz savas lauksaimniecības stāvoklim un attīstībai, stingri izvirzot vides kvalitātes saglabāšanas prioritāti, neradot ekoloģiski nelabvēlīgas sekas ne nacionālā, ne arī reģionālā un globālā mērogā ne tagad, ne arī nākotnē. LLP nav nobeigts dokuments, tas periodiski jāatjauno, iekļaujot jaunas idejas un atziņas, sabalansējot lauksaimnieciskās ražošanas ekonomiskos, sociālos un vides apstākļus un pakāpeniski veidojot ilgtspējīgu attīstības modeli. Vienlaicīgi tas ir kā koncentrē sevi jau sen zināmas agronomiskas patiesības par augsnēs, ūdens un citu resursu racionālu izmantošanu, videi un tai skaitā cilvēkam drošu lauksaimniecisko ražošanu, civilizētu attieksmi pret apkārtni un vienam pret otru. Protams, tas satur vēlamā vai stingrāk reglementējošā formā izteiktas norādes un kritērijus. To izpildi nosaka vairāki aspekti: ekonomiskie, sociālie, tradicionālie un citi. Sagatavotais dokuments ir atklāts diskusijai, varam mainīt to, kas vēl nav fiksēts likumdošanas aktos. Tāpēc dokumenta darba variants tiek caurskatīts dažādās institūcijās, tiek rīkoti semināri, arī turpmāk paredzēti daudzpusīgi apmācības, skaidrojoša, informatīva rakstura pasākumi. Taču pakāpeniski mums ir jāvirzās uz savas vides un lauku ainavas kopumā racionālu sakārtošanu, un, cerams, **Labas Lauksaimniecības Prakse** sniegs vadlīnijas, kā to izdarīt lauksaimniecības sektorā.

Literatūra

Kremser U. (1997) Agriculture within the context of HELCOM's mandate and activities. // Ambio, vol. 26, №. 7. 415 – 417.